

Christus Victor -teorian karkeimpien väitteiden mukaan Raamatustakaan ei löydy sellaista sovitusteologiaa, joka olisi ohjeellista myöhemmälle protestanttiselle teologialle tai edes kirkkoille. Kyseessä on onneton virhe, jonka oikaisemiseen ei tarvita muuta kuin lyhyt katsaus sovitusteologian tärkeimpiin kultillisiin piirteisiin teksteissä.

Miten teologia vastaa: Kristus syntiuhrina

Kuten sanottu, varsinainen (*proper*) sovitusteologia on kultillista. Paavali korostaa kirjeissään ajatusta Kristuksen antamasta uhrista. Ensimmäisen Korinttilaiskirjeen luvun 15 alussa oleva tunnustus (traditiolause) on selvästi pääsiäistunnustus. Siinä kerrataan yksinkertaisella tavalla Jeesuksen maallisen elämän viimeiset tapahtumat. ”Kristus kuoli meidän syntiemme vuoksi, niin kuin oli kirjoitettu, hänet haudattiin, hänet herätettiin kuolleista kolmantena päivänä, niinkuin oli kirjoitettu.” (1. Kor. 15:3-4).

Yhdeltä osaltaan nämä lauseet kertaavat tavallista pääsiäisen historiaa. Lauseissa mainitaan Jeesuksen kuolema, hänen hautaamisensa sekä herättämisensä haudasta. Lisäksi esille otetut asiat perustellaan Vanhalla testamentilla. Kaikki on tapahtunut ”niin kuin on kirjoitettu”. Näkökulma rakentuu pelastushistorian varaan: pääsiäisenä tapahtuneet asiat kuuluvat Jumalan toimintaan langedenneen maailman auttamiseksi. Kertomus on yksittäisiä termejä tärkeämpi.

Itse teologia nousee puolestaan esiin taitavan uudelleentulkinnan kautta. Teksti sanoo, että Kristus on kuollut meidän syntiemme tähden (*hyper tōn hamartiōn hēmōn*, j. 3). Lyhyt lause siirtää hermeneuttisen skopuksen temppelin liturgiaan: joku täytyy uhrata syntien tähden. Varhaisen uskontunnustuksen mukaan Jeesus itse antoi kuollessaan uhrin. Hänen kuolemaansa voidaan verrata temppelissä annettuihin esikuvallisiin uhriin. Ihmisten synnit siirrettiin Jeesuksen päälle, kuten Paavali myöhemmin kirjoitti samalle Korintin seurakunnalle: ”Kristukseen, joka oli puhdas synnistä, Jumala siirsi kaikki meidän syntimme [teki synniksi].” (2. Kor. 5:21)

Varhaisen sovitusteologian mukaan Jeesus oli kuollessaan kuin uhrilamma, josta tuli koko ihmiskunnan syntien kantaja (vrt. Hepr. 2:17 ”sovittaa [*hilaskomai*] kansansa synnit”). Esikuva uhritoimitukseen löytyy ensinnäkin Jerusalemin temppelissä toimitetusta *hattat*-uhrista (LXX: *hamartia*). Herran käskyä vastaan rikkonut tuo Herralle temppeliin uhriksi pukin tai karitsan.

Jos joku tuo karitsan syntiuhriksi, hän tuokoon virheettömän naaraan, pankoon kätensä sen pään päälle ja teurastakoon sen syntiuhriksi polttouhrieläinten teurastuspaikalla. Pappi ottakoon sormellaan syntiuhrieläimen verta, sivelkään sitä polttouhrialttarin sarviin ja kaatakoon lopun veren alttarin juurelle. (3. Moos. 4:32-34)

Syntiuhrin toimittamisessa näkyvät uhriteologian keskeiset piirteet. Kätten päällepanemisen kautta toteutuu transferenssi, syntien siirtäminen uhrieläimen päälle. Uhri toimii sijaisena rikkoneen puolesta. Veren sivelyn perusteella rikkonut tulee sovitetuksi Jumalan kanssa, kun veri viedään Herran alttarille. Paavalin sovitusteologisessa lausessa edellä Jumala ”teki Kristuksen synniksi” (*hamartian epoiēsen*). Juutalaisen teologian kontekstissa tämä voidaan tulkita ”syntihriksi” (*hamartia*, *hattat*) tekemiseksi. Nykyisen käännökseen ajatus syntien ”siirtämisestä” on kehitelty Suomen kielen vaatimuksista, ei teologisista syistä.

Apostolien tekojen puheissa Luukas puolestaan korostaa yhä uudestaan, että Jumala on korottanut juutalaisten ristiinnaulitsemien Jeesuksen oikealle puolelleen avatakseen Israelille tällä tavoin mahdollisuuden kääntymykseen ja syntien anteeksiantoon (Ap.t. 2:36-38; 5:31; 10:43). Herran ”Voidellun” piti kärsiä, jotta restauraatio, ”virvoituksen aika”, voisi toteutua ja synnit pyyhitään pois – Kristuksen kuoleman ansiosta (3:19).

Jumalan vihan sovittaminen ja veren teologia

Roomalaiskirjeessä suuren sovituspäivän teologiaa käytetään hyväksi esimerkiksi viidennessä luvussa. Paavali toteaa ensin, että kysymys on syntiuhrin antamisesta. “Mutta Jumala osoittaa rakkautensa meitä kohtaan siinä, että Kristus kuoli meidän puolestamme, kun vielä olimme syntisiä.” (5:8). Sovitusteko pelastaa meidät Jumalan “vihalta” (5:9). Uhriveri tuottaa sovituksen synneistä, koska olemme “vanhurskautetut hänen veressään” (*dikaiōthentes nyn en tō haimati autou*, 5:9; 1938; nykyinen käännös häivyttää vanhurskauttamisen verbin merkitystä). Näin me Jumalan vihollisina ”tulemme sovitetuiksi [*katallassoo*] hänen kanssaan hänen Poikansa kuoleman kautta”. Koska Jeesus antaa uhrin kuuliaisuuden tekona Jumalalle, syntiset vanhurskautetaan armosta (Room. 5:19). Kolossalaiskirjeessä puolestaan terminä on “ristin veri”, joka tuottaa sovinnon ja synnyttää rauhan tilan Jumalan ja tämän langenneen maailman välillä (Kol. 1:20). Efesolaiskirjeessä taas veri tuottaa lunastuksen: “Kristuksen veressä meillä on lunastus, rikkomustemme anteeksianto” (Ef. 1:7; vrt. 1. Joh. 2:2; 4:10).

Kaikkein selkeimmin Paavali käyttää temppeleikulttiin liittyviä kuvia Roomalaiskirjeen kolmannessa luvussa. Jeesus on kulkenut kaikkeinpyhimpään vieden verensä sinne uhriksi. Tällä perusteella Jumala on tehnyt hänestä itsestään “armoistuimen” (*hilastêrion*). Tämä armoistuin on yhtäältä liitonarkun kansi, sovituksen paikka, johon uhriveri pirskotettiin, ja toisaalta uhri itse.

Kaikki... saavat lahjaksi vanhurskauden hänen armostaan sen lunastuksen kautta, joka on Kristuksessa Jeesuksessa, jonka Jumala on asettanut armoistuimeksi uskon kautta hänen vereensä. (Room. 3:23-25, 1938)

Sovituksen paikka esiintyy tässä yhteydessä vertauskuvallisessa, metaforisessa merkityksessä. Valtaistuin ei ole vain itsenäinen sovitusveren pirskotamisen kohde. Jeesuksesta on tullut sovituksen paikka jokaiselle, joka lähestyy Jumalaa. Paavalin hengellisen puheen viesti on selvä. Syntinen saa kulkea Jumalan kasvojen eteen, mutta hänen ei enää tarvitse pelätä synneistä seuraavaa rangaistusta. Jumala on kohdattavissa Kristuksessa juuri siinä paikassa, missä synnit on sovitettu. Kristus istuu kerubien vartioimana taivaallisessa kaikkeinpyhimmässä ja hänen oma verensä on todisteena siitä, että sovitus on tuotettu ihmiskunnan syntien edestä.

Veren teologia on esillä myös Paavalin ehtoollisteksteissä. Ehtoollinen saa uhrimerkityksen siinä, että ehtoollisen viettäjä ”julistaa Herran kuolemaa” (1. Kor. 11:26). Syntisen partisipaatio uhrin näkyy Paavalin opetuksessa selvästi. ”Siunauksen malja” – kuten oikea käännös kuuluisi – merkitsee ”osallisuutta” Kristuksen vereen. Veri elämän symbolina on sijaisen elämä. Osallisuus vereen sovittaa uhrin antajan eli syntisen todellisesti suhteessa Jumalaan.

Luukkaalla ehtoollisen teologia varmistaa sovitusajatuksen sisällön. Herran kärsivän palvelijan tullessa langennut Israel sovitetaan verellä, ja Jumalan viha väistyy. ”Tämä malja on uusi liitto minun veressäni, joka vuodatetaan teidän puolestanne.” (22:20). Tempeliteologian kontekstissa veriuhri viittaa syntiuhrin, joka tuo sovituksen. Tätä korostaa termi “teidän edestänne” (*hyper*), joka tyypillisenä temppeleterminä ilmaisee Jeesuksen veren uhriluonteen – samoin, kuin muissa evankeliumeissa. Tämä terminologia toistaa Vanhan testamentin syntiuhrilain (3. Moos. 4) piirteet, eikä tästä teologisesta taustasta ole epäselvyyttä.

Rikkomusten anteeksianto

Edelleen on huomattava, että Kristuksen kuoleman teologiaa ei voi käsitellä kattavasti ilman Paavalin teologian yhteyttä Herran kärsivän palvelijan lauluihin (Jes 53). Luvun mukaan Jumalan palvelija annetaan alttiiksi ihmisten syntien tähden. Synnit lasketaan tuon Palvelijan päälle ja hänet lyödään hengiltä kansan rikkomusten tähden.

Omista teoistaan me uskoimme hänen kärsivän rangaistusta, luulimme Jumalan häntä niistä lyövän ja kurittavan, vaikka meidän rikkomuksemme olivat hänet lävistäneet ja meidän pahat tekomme hänet ruhjoneet. Hän kärsi rangaistuksen, jotta meillä olisi rauha, hänen haavojojensa hinnalla me olemme parantuneet. (53:4-5)

Herran Palvelijan kärsimys ei ole profeetta Jesajan mukaan vain rangaistuskuolema. Hänen kärsimyksellään ja kuolemallaan olisi sama merkitys kuin temppelin uhritoimituksella. ”Herra näki hyväksi, että hänet ruhjottiin, että hänet lävistettiin. Mutta kun hän antoi itsensä sovitushuhtiksi, hän saa nähdä sukunsa jatkuvan, hän elää kauan, ja Herran tahto täyttyy hänen kauttaan.” (Jes. 53:10). Temppelin uhrin tavoin hän antaa itsensä ”kuolemalle alttiiksi” (j. 12). Profeetta ei tyydy kultillisen puhdistamisen ja anteeksiannon teemoihin. Hän lisää vielä, että Herran palvelijasta tulee täydellinen pelastus ihmisille. Kärsivästä Messiaasta tulee syntisten vanhurskaus, ja tämä lahja annetaan jokaiselle anovalle. ”Minun vanhurskas palvelijani tekee vanhurskaiksi monet, heidän pahat tekonsa hän kantaa.” (Jes. 53:11). Puhuessaan Kristuksen sovituskoulemasta Paavali käyttää samaa kieltä kuin Jesaja.

Jumala antoi (*paredothē*) Kristuksen kuolla meidän rikkomustemme (*hyper*) tähden ja herätti (*ēgerhtē*) hänet kuolleista meidän vanhurskauttamisemme (*hyper*) tähden. (Room. 4:25)

Ajatus Kristuksen koulemasta meidän ”rikkomustemme tähden” nousee suoraan Jesajan tekstistä. Yhteys on itse asiassa vieläkin läheisempi. Vaikka emme nykyisestä käännöksestämme enää näe yhteyttä, Paavalin lause sisältää suoran lainauksen jakeesta Jes. 53:12. Jumalan palvelija ”annetaan alttiiksi” meidän syntiemme tähden. Paavali ja Jesaja käyttävät tässä kohden samaa ilmausta. Uhrin antaminen tuottaa Jesajan lupaaman rauhan, kuten Paavali sanoo (5:1).

Paavali on lainannut Jesajan opetuksia yhdistäessään Jeesuksen kärsimykset jumalanpalveluksen uhritoimituksiin. Kärsivä Kristus on annettu uhriksi ihmisten syntien vuoksi. Näin ovat toteutuneet profeettojen kautta annetut lupaukset Herran kärsivän Palvelijan tuomasta sovitustyöstä. Lauseiden mukaan Kristus on *hattat*-uhri, joka tuottaa sovituksen kansan synneistä. Tällä perusteella Kristuksen herättäminen kuolleista varmistaa uhrin hyväksynnän ja tuottaa vanhurskauden. Rinnakkaisuutta korostavat passiivin partisiipit, jotka ohjaavat parallelismin muotoa. Vastaavasti Roomalaiskirjeen viidennessä luvussa hieman myöhemmin Paavali kirjoittaa, että yhden ihmisen kuuliaisuuden kautta monet/suuri joukko (*polloi*) tulevat vanhurskaiksi (vrt. Jes. 53:11).

Yllä olevan Paavalin parallelismin molempien lauseiden yhteys Jesajan tekstiin on selvä. Molemmat puhuvat sovituksen tuomasta uudesta vanhurskaudesta. Veriuhrillaan Kristus on lahjoittanut meille täydellisen vanhurskauden lahjaksi. Lause edellyttää taustakseen samanlaisen kosmologian kuin Heprealaiskirje. Ylösnoussut Kristus kulkee taivaalliseen temppeliin omaa verta mukanaan. Viedessään uhriverensä Jumalan kasvojen eteen hän toimittaa sovituksen kansalle ja saa aikaan vanhurskauden. Teologinen johtopäätös on selkeä. Koska syntinen ei voi Paavalin mukaan saavuttaa vanhurskautta eikä kestä Jumalan edessä tuomiolla, hänen syntinsä täytyy ottaa pois ja hänelle täytyy antaa lahjavanhurskaus. Tämän Jeesus on pääsiäisenä tehnyt mahdolliseksi. Kuten sanottu, olemme ”vanhurskautetut hänen veressään” (Room. 5:9). Siksi nimenomaan sovitustyö on Paavalin mukaan pelastuksen perustus.

Kristuksen koulema on myös Luukkaan mukaan muodostunut sovittavaksi teoksi, koska juuri sen perusteella Israelille annetaan nyt synnit anteeksi: ”Meidän isiemme Jumala on herättänyt kuolleista Jeesuksen, jonka te ripustitte ristinpuulle ja murhasitte. Jumala on korottanut hänet oikealle puolelleen Ruhtinaaksi ja Pelastajaksi johdattaakseen Israelin kääntymykseen ja antaakseen sille synnit anteeksi.” (5:30-31). Tämän selvemmin ei enää voi esittää pelastushistoriallista sovitusteologiaa, jossa koko pääsiäisen tapahtuma on Israelin syntien sovittamisen peruste.

Kultillinen uhriteologia sisältää monia teologisia piirteitä, jotka antavat sisällön sovitusaiheelle. Ensinnäkin itse uhri edustaa syntistä ihmistä. Uhri on siten sijainen, joka kuolee toisen puolesta (*substituutio*). Tämä on mahdollista, koska synnit on otettu pois ja siirretty syntisen päältä uhrin päälle (*transferenssi*). Ajatus toimii Vanhassa testamentissa sekä teurastettavan uhrin että ”syntipukin” kohdalla. Uhrin antaja tulee etenkin alttarille (Jumalan eteen) pirskotettavan veren kautta osalliseksi uhrista ja sovituksen toimesta (*partisipaatio*). Veri elämän symbolina edustaa nyt myös uhraajan omaa elämää, joka on tuotu Jumalan kasvojen eteen. Näin tuotetaan sovitus (*ekspiaatio*) kansan synneistä. Tehdyn uhritoimituksen jälkeen synnit on annettu anteeksi.

Pojan uhraaminen (sijaisuus)

Vanhan testamentin uhrikäytännön kokonaisuudessa Iisakin uhri saa vahvasti teologisen merkityksen. Siitä tulee symboli Jumalan omasta uhrimielestä: Jumala on hankkiva oma uhrinsa (Childs). Teksti toimii siten kahteen suuntaan. Toisaalta se kuvaa Abrahamin uskollisuutta: “Nyt minä tiedän, että sinä pelkää ja rakastat Jumalaa, kun et kieltänyt uhraamasta edes ainoaa poikaasi” (22:12). Toisaalta Abrahamin luottamus perustuu siihen, että Jumala itse on uskollinen lupauksilleen ja “katsoo uhrin” Abrahamin puolesta. Iisakin “sitomisesta” (Akedä) tulee näin kuva Jumalasta, joka itse antaa uhrin langenneen kansan puolesta.

Uudessa testamentissa Abrahamin uhri ja Akedä kulkevat mukana sovitustraditioissa. Paavali käyttää sitä Roomalaiskirjeen kahdeksannessa luvussa. Lause tulee jälleen kerran esiin hieman sivulauseessa, keskellä seurakunnalle annettua rohkaisua. Asetelma tosin muistuttaa Vanhan testamentin kontekstia: vainoissa elävät uskovat pelkäävät, että he joutuvat antamaan elämänsä uhriksi uskonsa tähden. Heille Paavali vastaa Iisakin uhria tulkiten. “Kun hän ei säästänyt omaa Poikaansa vaan antoi hänet kuolemaan kaikkien meidän puolestamme, kuinka hän ei lahjoittaisi Poikansa mukana meille kaikkea muutakin?” (Room. 8:32).

Paavalin sovitusteologiassa Iisakin sitominen on esikuva Kristuksen uhrista. Jumala on uskollinen eikä säästä omaa Poikaansa. Kristuksesta tulee Jumalan itsensä antamaa uhri, joka Akedan tavoin tuo rauhan ja toteuttaa täydellisen rakkauden yhteyden Jumalan kanssa. Paavalin tekstissä uhriterminologia korostuu vielä *hyper*-formelin avulla: Kristus on syntiuhri ihmisten rikkomusten edestä, “meidän puolestamme”.

Kirouksen poistaminen

Kristuksen sijaiskuolema saa Paavalin mukaan merkitystä myös siunausten ja kirousten teologian puitteissa. Yhdistävänä tekijänä on kirouksen teema, joka voidaan liittää myös rikkomuksen tähden telotettuun ihmiseen. Puuhun ripustetun kiroaminen sijoittuu Vanhassa testamentissa nimittäin rikoksesta kuolemaan tuomitun ihmisen kohtaloon. 5. Moos. 21:23 puhutaan ruumiin häpäisemisestä. “Jos joku rikoksesta kuolemaan tuomittu surmataan ja hänen ruumiinsa ripustetaan paaluun, ruumista ei saa jättää siihen yöksi, vaan se on haudattava vielä samana päivänä, sillä puuhun ripustettu on Jumalan kiroama.” (5. Moos. 21:23).

Paavali toteaa, että Kristus on ristinpuussa tullut todellisesti Jumalan kiroamaksi. Hän on Jumalan hylkäämä ja Jumalan rangaistus on hänen päällään. “Kristus on lunastanut meidät vapaiksi lain kirouksesta tulemalla itse kirotuksi meidän sijastamme.” (Gal. 3:13). Nimenomaan tähän ajatukseen perustuu ristin teologian voima. Kristuksen kuolema ei tapahtunut hänen omien syntiensä tai hänen oman pahuutensa ja rikollisuutensa tähden. Paavali julistaa, että Kristus tuli kirotuksi ”meidän sijastamme”. Kyseessä on todellinen rangaistus ja se koskee todellisia syntejä. Nuo synnit eivät kuitenkaan ole Kristuksen omia syntejä, vaan meidän ihmisten, kaikkien Aadamin jälkeläisten syntejä. Sijaisuus eli (*substituutio*) on teologiassa ilmeistä.

Laajempi soteriologinen kuvaus yhdistää puolestaan kultillisen sovituksen ja kosmisen voiton. Hepr. toteaa, että “hän kuoleman kautta kukistaisi sen, jolla oli kuolema vallassaan, se on: perkeleen” (2:14). Paavali muistuttaa, että “kaikki kuolevat Aadamissa, niin myös kaikki tehdään eläviksi Kristuksessa” (1. Kor. 15:22). “Elämän hengen laki Kristuksessa Jeesuksessa on vapauttanut sinut synnin ja kuoleman laista.” (Room. 8:2). Tätä kuvaa Ef. 1:10 *anakefalaioosasthai*: Kristus yhdistää pelastuksen seurakunnan yhden “pään” alle ylösnousemusevankeliumilla (j. 20).